

Мийув Буюмларини Конструкциялаш

Х.Х. КОМИЛОВА,
Н.К. ХАМРОЕВА

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Х. Ҳ. КОМИЛОВА, Н. К. ҲАМРОЕВА

ТИКУВ БУЮМЛАРИНИ КОНСТРУКЦИЯЛАШ

*5540600 — «Енгил саноат буюмлари технологияси» йўналишидаги
бакалаврлар учун дарслик сифатида тавсия этилган*

ТОШКЕНТ — «МОЛИЯ» — 2003

Х. Ҳ. Комилова, Н. К. Ҳамроева. Тикув буюмларини конструкциялаш: «Енгил саноат маҳсулотлари технологияси» йўналиши бўйича бакалаврлар учун дарслик. — Т.: «Молия» нашриёти. 2003 йил, 348 бет.

Дарсликда кийим тўғрисида умумий маълумотлар, лойиҳа ишларининг назарий асослари, кийим конструкцияси сифатининг шаклланиши ва уни баҳолаш омиллари келтирилган. Кийимнинг янги моделларини яратишда қўлланилган замонавий лойиҳалаш усуллари, конструкцияни мукаммаллаштирадиган техник моделлаш асослари изоҳланган. Ўзбекистон иқлимий шароитига мос, ҳар хил тана тузилишига эга фигураларга мўлжалланган турли материалларнинг хусусиятларини конструкцияда ҳисобга олиш йўллари ёритилган.

Дарслик «Енгил саноат буюмлари технологияси» йўналишидаги бакалаврлар учун мўлжалланган бўлиб, ундан «Тўқимачилик ва тикув маҳсулотларини, кийим ва пойабзални бадний безаш ва моделлаш» мутахассислиги бўйича таълим олаётган магистрлар ҳам дарслик сифатида фойдаланиши мумкин.

* * *

В учебнике приведены общие сведения об одежде, теоретические основы проектирования, методы оценки качества одежды. Описаны современные методы проектирования и технического моделирования при создании новых моделей одежды. В учебнике даны особенности проектирования одежды с учётом климатических условий Узбекистана в зависимости от свойств материала, особенностей физиологии организма и типологии населения.

Учебник написан по программам для бакалавров по направлению «Технология изделий легкой промышленности» и для магистров по специальности «Художественное оформление и моделирование текстильных и швейных изделий, одежды и обуви».

* * *

Textbook includes the general information about clothe, theoretical bases of the dress designing process, methods of the estimation of cloths quality. The particularities of designing of clothe with the consideration of climatic conditions of Uzbekistan and characteristics of the sewing materials, physiologies of the organism and typologies of the population are given in textbook.

The Textbook is written according to the program for bachelor direction "Technology of light industry products" and for master direction "Design of textiles, clothe and footwear".

Таърихчилар: профессор Д. А. Нозилов, етакчи мутахассис Х. Б. Ўрмонова

© Ўзбекистон Республикаси
Банк-молия академияси,
«Молия» нашриёти. 2003 й.

МУҚАДДИМА

Ўзбекистонда тўқимачилик ва енгил саноат ривожланиши учун катта миқдордаги табиий хом ашё ресурслари мавжуд. Ушбу ресурслардан тайёр маҳсулот олиб чиқариб, аввало ички бозоримизни тўлдириб, сўнгра сифатли ва рақобатбардош буюмлар билан жаҳон бозорига чиқиш республикамиз иқтисодиётининг етакчи йўналишларидан биридир.

Юқори сифатли тикув буюмларини лойиҳалаштириб, уларни ишлаб чиқаришнинг замонавий иқтисодий хусусиятларига тўғри ёндашиб, мутахассисликка оид мураккаб масалаларни ечишга қодир ва эстетик қонуниятларни мукаммал эгаллаган юқори малакали кадрларни тайёрлаш муҳим вазифадир. Шу сабабли кадрлар тайёрлаш миллий дастурида ва миллий моделда илмий узлуксиз таълимнинг мазмуний ва ташкилий ривожланишига доир стратегик йўналиш асосланган ҳолда аниқ белгиланган [1,2].

Енгил саноатдаги ўзгарган вазиятлар, кичик фирма ва қўшма корхоналарни ташкил этиш, ассортименти тез-тез янгиланадиган ва тез мослашадиган технологик «туғалланган цикллар» комплексини яратиш (яъни, толаларни қайта ишлашдан бошлаб тайёр буюм чиқаришгача) соҳаси бўйича мутахассислар тайёрлаш жараёнига янгича ёндашувни талаб қилади. Замонавий мутахассис бир вақтнинг ўзида дизайнер, конструктор, технолог, маркетолог ва ўз маҳсулотини муваффақиятли сотувчи каби вазифаларини бажариши керак.

Тикувчилик саноати олдига қўйиладиган масалаларни ечишда кийимни амалий ва илмий жиҳатдан конструкциялаш ишлари етакчи ўрин эгаллайди, чунки лойиҳалашнинг айна шу босқичида кийимга ва унинг сифатига қўйиладиган барча ижтимоий ва техник-иқтисодий талаблар тўлиқ ҳисобга олинishi керак.

Кийим конструкциялаш — лойиҳа ишларининг муҳим қисми бўлиб, тикув буюмлари конструкцияларини рационал лойиҳалаш масалалари билан шуғулланадиган амалий фандир.

Мазкур дарслик кийим конструкциялашга доир ўқув материални лойиҳалаш услубларини мукаммаллаштириш мақсадида қўлланилган замонавий йўналишларни ва Ўзбекистон шароитида кийим лойиҳалаш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда тузилган.

1. КИЙИМ ЛОЙИХАЛАШГА ДОИР ДАСТЛАБКИ МАЪЛУМОТЛАР

1.1. КИЙИМ ТЎҒРИСИДА УМУМИЙ МАЪЛУМОТЛАР

1.1.1. КИЙИМНИНГ РАВНАҚИ

Замонавий кийим мураккаб тизимдир. Унга хос конструкциянинг шаклланиш қонуниятларини тушунмоқ учун, узоқ ўтмишга бир назар ташлайлик.

Кийим ҳозирги мукаммал кўринишига мураккаб босқичлар орқали етиб келган. У одамзод ривожланишининг илк босқичларида иқлим таъсиридан ҳимоя топмоқ воситаси сифатида пайдо бўлган. Унинг кейинги ривожи ишлаб чиқариш кучларига мувофиқ давом этган.

Кийим конструкциясининг равнақида бир неча ўзига хос босқичларни таъкидлаш мумкин [3].

Биринчи босқич — кийим тимсолларининг ривожланиши (ҳайвон териси, дарахтлар пўстлоғи ҳамда барги, ўсимликлар толалари ва ҳ.к.). Бу давр юзлаб минг йилликларни ўз ичига олади. Кийим бу босқичда одамни иқлимий таъсирлардан муҳофаза қилган. Эрамыздан олдин, V минг йилликларга қадар одам тўқиш, ип йигириш, қўлда мато тўқиш санъатини эгаллаган.

Кийим равнақининг иккинчи босқичи танани махсус тўқилган мато бўлаги ёрдамида ўраш билан характерланади.

Аввал кийим сифатида жун, илли ва зигир толалар тўртбурчак ёки овалсимон шаклдаги газлама бўлаги танага кўркам таҳламалар ҳосил қилиб ўралган. Юнонлик ва римликларнинг бурмадор кийими мисол сифатида келтирилса бўлади. Бу кийимлар нафақат ҳимоявий, балки эстетик вазифани ҳам бажара бошлаган.

Одам танасининг шаклига мос кийим бичишга илк уринишлар шарқда кузатишган, лекин бу ерда у ўз ривожини топмаган. Европада костюм билан қомат расолигини ифодалашга қулайроқ шароит яратилган.

Кийим тикувчи ҳунармандлар Европада XII асрда, Россия шаҳарларида эса тахминан XIV асрда пайдо бўлган. «Портной» русча «порты», яъни кийим сўзидан келиб чиққан.

IX асрдан бошлаб кийимни бир-бирига бириктирилган тўғри бурчаклардан тайёрлашган. Кейинчалик уни қомат шаклига яқинлаштира бошлашди. Тўртбурчакли бўлақлар тана шаклида қирқилиб, ёнлари тасмалар билан уланган. Бундай кийимнинг кўриниши кўркам бўлмагани боис кийим, рицарлар яроғ-аслаҳаларининг бўлиниши каби бичила бошланди.

Шуни таъкидлаш жоизки, енглар узоқ вақт давомида кийимнинг мустақил бўлаги эди.

XIII асрда кийимга енг қўндирила бошланди, XIV асрда кийимнинг олди очилиб, ёқалар ўрнатилди, XVII асрда эса кийимга чўнтаклар ўрнатилди.

XIV-XV асрларда қўйлак белидан қўндаланг тепа ва этак қисмларга бўлинди, кийимнинг янги кўриниши — костюм пайдо бўлди. У XVI асргача имтиёзли табақаларнинг кийими сифатида сақланиб келди. Ушбу костюм қаторида халққа мансуб бўлган, муайян вазифани бажарадиган халқ кийими ҳам ривожланиб келди.

Франция буржуа революциясидан кейин (1789 йил) барча ижтимоий табақалар учун бир хил бўлган янги кийим хили яратилди.

Аёллар тор корсетлардан қулайроқ кийимларга ўтишди, лекин корсет яна модага кириб XX асргача ҳукм сурди.

Биринчи бичиш тизимини 1818 йилда француз Мишел ихтиро қилди.

XIX асрнинг охирида яратилган тикув машиналари меҳнат унумдорлигини ошириб, кийим деталларининг шаклини мураккаблаштиришга ёрдам берди.

XX аср бошида аёллар ижтимоий ҳаётда фаол қатнашгани боис кийимнинг вазифаси ҳам ўзгарди. Белни сиқиб, нафас олишни қийинлаштириб, ҳаракатни чегаралайдиган корсет ўрнига шаклан ва конструктив жиҳатдан мукаммаллашган ич кийимлар яратилди. Юбкалар калталашди. 1928 йилда Габриэл Шанел аёллар модасига эркаклар типидagi костюм киритди. 30-йилларда бутун дунё бўйича кийимнинг оммавий тарзда ишлаб чиқарилиши бошланди. Иккинчи жаҳон уруши йилларида кийимнинг табиий шакли ўзгариб «ҳарбийлашгандек» бўлди.

50-60-йиллардан бошлаб янги хусусиятли материаллар ассортиментини кийим конструкциясига ва шаклига катта ўзгаришлар киритди.

70-80- йилларда кийим силуэти ва шакли мураккаблашиб, унинг конструктив тузилишига кўпроқ аҳамият берилди.

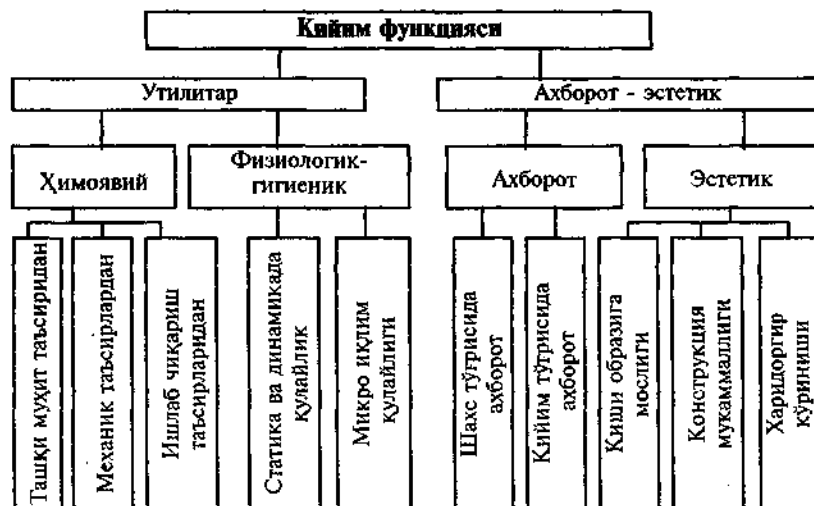
Шундай қилиб, аввал инсонни иқлимий таъсирлардан муҳофаза қилиш учун яратилган кийимнинг, кейинчалик, турли тарихий ўзгаришлар, ижтимоий ва иқтисодий шароитлар, миллий хусусиятлар ва жамиятдаги эстетик тасаввур эволюцияси таъсири остида шакли ва хиллари ўзгариб, у амалий санъат объектига айланди [4,5].

1.1.2. КИЙИМ ТЎҒРИСИДА АСОСИЙ ТУШУНЧАЛАР. КИЙИМ ФУНКЦИЯСИ

Кийим — одам танасини ташқи таъсирлардан муҳофаза қилувчи ва эстетик функцияларни бажарувчи буюм ва буюмлар мажмуи.

«Костюм» — чуқур ва кенг маънога эга. Инсоннинг муайян руҳий ҳолатини ва тарихий босқичини акс эттирадиган, ўзаро узвий боғланган, бевосита танага кийиладиган ва унга мос равишда танланган кийим қисмларининг тизими **костюм** дейилади.

Замонавий костюм кўп функциялидир [4,6]. Кийим функциялари икки асосий гуруҳга ажратилади: **утилитар** ва **ахборот - эстетик** (1.1-схема).

1.1-схема. Замонавий кийим функциялари.

Утилитар функция химоявий ва физиологик-гигиеник функцияларга бўлинади. Ахборот-эстетик функциялар ахборот ва эстетик функцияларга ажратилади. Ҳар бир функция кейинги поронада яна кенгроқ аниқлашади. Мисол учун, химоявий функция ташқи муҳит ва об-ҳаво таъсирларидан химояни, ишлаб чиқаришнинг таъсирларидан химояни ва механик таъсирлардан химояни ўз ичига қамраб олади. Физиологик ва гигиеник функция кийимни тинчлик ва ҳаракат ҳолатида қулайлигини билдиради ҳамда кийим остидаги микроиклим шароитининг қулайлигини аниқлайди. Ахборот функциялар киши (касби, диди, маданияти) ва унинг кийими тўғрисида ахборот беради (кийим вазифаси, ўринлилиги, замонавийлиги, янгиликлиги ва ҳ.к.).

Эстетик функциялар кийимнинг киши образига мослиги, кийим композициясининг мукамаллиги ва тайёрлашга оид сифатининг даражаси ҳамда харидоргирлиги тўғрисида далолат беради. Кийим функциясига мослигини, унинг амалий вазифасига мувофиқлигини ва конструктив жиҳатдан мукамаллигини билдиради.

Агар кийимда уни ташкил этувчи қисмлари функционал ва эстетик жиҳатдан ўзаро мантиқий яхлитликка эга бўлмаса, унинг кўриниши чинакам гўзал бўла олмайди.

Спорт костюмига оид функциялар бошқа кийимлар функциясидан кескин фарқланади. Унга утилитар, химоявий белгилаш, тенглаштириш, анъанавий ва эстетик функциялар ҳосил. Бу функциялардан бирининг устуворлиги спорт турига боғлиқ. Масалан, волейболда химоявий ва белгилаш бўлса, фигурист қизлар костюмида эстетик функция устунроқ туради. Спорт костюмининг шакли унинг етакчи функциясига боғлиқ.

1.1.3. ЗАМОНАВИЙ КИЙИМ АССОРТИМЕНТИ ВА ТАСНИФИ

Замонавий кийим унинг вазифасини аниқлайдиган химоявий функция асосида таснифланади. Вазифаси бўйича кийим уч хил синфга бўлинади: 1 — маиший; 2 — спорт кийими; 3 — ишлаб чиқаришга оид кийимлар. Маиший кийимнинг вазифаси одам организмининг иқлимий таъсирлардан химоя қилишдир. Спорт кийими спортчи танасини турли шикастлардан химоя қилиши ҳамда юксак спорт ютуқларига эришмоқни таъминлаши керак; ишлаб чиқаришга оид кийимлар одамни нафақат иқлимий таъсирлардан, балки ишлаб чиқариш таъсир-